

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' בהר תשע"ט

שיטת השו"ע הרב שהשומע ספה"ע מהש"צ צריך לכוון שאינו רוצה לצאת בה

חידוש השו"ע הרב במי ששומע ברכת הפירות מחבירו

בשו"ע נפסק דמצוות צריכות כוונה, ומ"מ היא רק לעיכובא במצוות דאורייתא ולא במצוות דרבנן, כמבואר בשו"ע (סי' ס' ס"ד) ובמ"ב (שם סק"י) בשם המ"א. בשו"ע הרב כ' חידוש גדול בשתי מקומות בענין כוונה בברכות. ראשית כל פסק בהל' ברכת הפירות (סי' ר"ג ס"ד) וז"ל לדברי האומרים שמצוות של דבריהם א"צ כוונה, אע"פ שלא נתכוון המברך להוציא, וגם הוא לא נתכוון לצאת בה, יצא בין בברכה אחרונה בין בברכה ראשונה, כגון מי שנטל פרי בידו לאכלו או מצוה לעשותו, וקודם שהספיק לברך שמע ברכה זו מפי אחר המברך לעצמו, א"צ לברך, ויש לחוש לדבריהם וליזהר שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה עכ"ל.

חידוש השו"ע הרב במי ששומע ספירת העומר מחבירו

כמו"כ פסק השו"ע הרב בהל' ספה"ע (סי' תפ"ט ס"ב) וז"ל ואפילו לא סיפר עמהם כלל, אלא ששמע הספירה מן אחד ומן הציבור שספרו ולא נתכוון כלל להוציא, וגם הוא לא נתכוון לצאת בשמיעה זו, אלא שמע לפי תומו, לא יברך כשיספור בלילה, שהשומע כעונה, ואפילו אם היה מחשב אין אני מתכוון לצאת בספירה זו, אין זה כלום להאומרים שמצוות א"צ כוונה כלל, אא"כ מחשב אני מתכוון שלא לצאת בה עכ"ל.

שיטת המ"ב שאינו י"ח ברכה כשאין כוונת השומע והמברך

לפי חידושו של השו"ע הרב, יש להסתפק בעוד הרבה מקומות, כגון בברכת הלל שהצבור שומעים מהש"צ, האם הם עוד יכולים לברך ברכת ההלל, דלפי השו"ע הרב כבר י"ח, אא"כ כוונת בפירוש שלא לצאת בברכת הש"צ. והנה להלכה מבואר במ"ב דלא קיי"ל כשיטת השו"ע הרב, דהרי בשו"ע (סי' ר"ג ס"ג) נפסק שאין י"ח בשמיעת הברכה אפילו יענה אמן, אא"כ שמעה מתחילתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה י"ח, והמברך נתכוון ג"כ להוציא ידי חובתו, והסביר המ"ב (סק"ח), כיון שהשו"ע סתם דבריו משמע דקאי אכל הברכות, ואפילו ברכות שהם דרבנן, ג"כ בעינן שיכוון לצאת ידי המצוה, וכמבואר בהל' ברכת הגומל (סי' ר"ט ס"ה) שאינו יכול להוציא חבירו בברכתו אא"כ נתכוון לצאת בו, והאריך הבה"ל (סי' ר"ג ס"ו ד"ה וכגון) להוכיח שהשו"ע וגר"א ועוד פוסקים פליגי על המ"א, וס"ל דגם במצוה דרבנן קיי"ל דמצוות צריכות כוונה.

קושיית הפמ"ג ורע"א על השו"ע בהל' ברכות שסתם דמצוות צריכות כוונה

אבל הפמ"ג (סי' ר"ג משב"ז סק"ג) ורע"א (שם ס"ג) הקשו על סתימת לשון השו"ע שסתם שאם שומע ברכה צריך לכוון כדי לצאת ידי חובתו, דהרי לשיטת המ"א הנ"ל (סי' ס' סק"ג) קיי"ל דבמצוה דרבנן אין הכוונה לעיכובא, והרי כל הברכות הן רק מדרבנן. עוד העיר הפמ"ג, שדוחק לומר דרק כשעושה המצוה דרבנן בעצמו מאצ"כ, אבל אם שומע מאחרים, גם במצוה דרבנן צריך כוונה, דהרי בר"ה (כ"ט:) דייקו

שמאצ"כ, והקשה הגמ' מהא דתנן שהעובר אחורי ביהכנ"ס לא יצא א"כ כיון לבו, ואם נאמר שבשומע מחבירו חמור יותר, א"כ מה מקשה הגמ', דיש לחלק בין עושה מצוה שאינו מכוון, לשומע ברכה שאינו מכוון.

מקור שיטת השו"ע הרב בספירת העומר הוא בשו"ת הרשב"א

והנה מקור דברי שו"ע הרב בהל' ספה"ע מבואר בב"י (סי' תפ"ט ס"ג ד"ה כתב הרשב"א) בשם שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תנ"ח) שכתב וז"ל שאלת כשחזן מקדים לברך והקהל עונין אחריו אמן, מי שחזר וברך לאחר מכאן אם הוא ברכה לבטלה. תשובה אם דעת היחידים שלא לצאת בספירת השליח ציבור צריך לחזור ולברך, ואע"ג דקיי"ל מצוות אינן צריכות כוונה, כתבו רבותינו הצרפתים (סוכה ל"ט. ד"ה עובר) דדווקא מן הסתם, אבל אם אינו רוצה לצאת בו לא עכ"ל.

יש לציין שהח"י (סי' תפ"ט סק"ד) העיר דמשמעות לשון הרשב"א היא שיוצא ספה"ע בשומע כעונה, אבל זה אינו, דהרי בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קכ"ו) נשאל למה הש"צ מברך בקול רם, דהלא החיוב על כל אחד לברך בעצמו, והשיב דאמנם כל אחד צריך לספור בעצמו, אבל יכול לשמוע הברכה מהש"צ. אמנם המור וקציעה שם כ' דבדיעבד גם הרשב"א מודה שיוצא יד"ח הספירה בשומע כעונה, והברכ"י (שם סק"ו) כ' שהרשב"א ס"ל דגם לכתחילה יוצא מצות הספירה ע"י שמיעתו מהש"צ, אלא משום דחביבים ישראל, והמנהג פשוט דזהירי בדבר שבמנין ולספור כל אחד לעצמו, ולכן כ' שישמע הברכה מהש"צ.

מקור שיטת השו"ע הרב בספירת העומר הוא בפמ"ג

ולכאורה יש להביא עוד מקור לדברי השו"ע הרב ממש"כ המ"א, דהרי נפסק בשו"ע (סי' תפ"ט ס"ג) המתפלל עם הציבור מבעו"י, מונה עמהם בלא ברכה ואם יזכור בלילה יברך ויספור, ואפילו ענה אמן על ברכת הקהל, אם היה דעתו שלא לצאת, יחזור ויברך ויספור בלילה, והקי' המ"א (סק"ח) דאפילו בסתם לא יצא דבעינן כוונה לצאת, ותי' דאפשר כיון דאסור לברך ברכה לבטלה, אם היה סתם אסור לברך שנית, כיון ד"א מצוות א"צ כוונה.

ויותר מזה כתב הפמ"ג בהל' קידוש (סי' רע"ג משב"ז סק"ב) וז"ל א"כ צ"ע מי ששמע קידוש מאחד ולא נתכוין לצאת רק סתמא, אם רשאי לחזור ולקדש, כמו ב' בעלי בתים בחדר אחד דהוה מקום סעודה לדידהו, וכל שכן למאן דאמר דרבנן א"צ כוונה... ולכן טוב שיכוין בפירוש שלא לצאת בשמיעה זו, הא לאו הכי רק שמע סתמא, אין רשאי לקדש עוד, שלא יהא ברכת קידוש לבטלה, רק ישמע מאחר ויכוין עכ"ל.

קושיית התהלה לדוד שהשו"ע הרב סותר את עצמו

אבל התהלה לדוד (סי' ו' סק"ד) הקשה על השו"ע הרב, דלשיטתו בכל ברכה שהציבור שומעין מהש"צ או אחר, צריך לכוון בפירוש שאינו רוצה לצאת, ומאידך גיסא השו"ע הרב (סי' ו' ס"ט) בעצמו כ' וז"ל יש נוהגים שאחר שברך אחד ברכות השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן, ומברך ג"כ כל ברכות השחר ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותן שענו אמן תחילה, ועושין כן כדי לענות צ' אמנים בכל יום, ואין לערער עליהם ולומר שכבר י"ח באמן שענו תחלה, מפני שהמברך אינו מכוון להוציא אחרים י"ח, ואפילו אם הי' המברך מכוון להוציא אחרים י"ח, הם אינם מכוונים לצאת בברכתו עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דא"צ כוונה מפורשת שלא לצאת במה ששומע, ואפשר ס"ל דבברכות השחר יש אומדנא ברורה שאינו רוצה לצאת בברכת המברך, משא"כ בספירת העומר דאינו מוכח שאינו רוצה לצאת בברכת הש"צ.

עניית "ברוך הוא וברוך שמו" נחשבת ככוונה הפכית שאינו רוצה לצאת מדין שומע כעונה

עוד י"ל דכיון שבדרך כלל עונים "ברוך הוא וברוך שמו", הרי נחלקו הפוסקים אם נחשב כהפסק כשרוצה לצאת בשמיעת ברכה מדין שומע כעונה, דהמ"ב (סי' קכ"ד סקכ"א) כ' שאם שמע ברכה שחייב בה, והוא מתכוון לצאת ע"י המברך, כברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג, אין לענות ברוך הוא וברוך שמו, דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא, והוי הפסק בברכה, והח"א נשאר בצ"ע לענין דייעבד, ואמנם המ"ב הכריע דבדיעבד עניית ברוך הוא וברוך שמו אינה נחשבת כהפסק, והשומע שפיר יי"ח, אבל השו"ע הרב (שם סי"ב) ואג"מ (או"ח ח"ב סוסי' צ"ח) פסקו דהוי הפסק בדיעבד, כמו במפסיק בדברים אחרים (וע"ע אריכות בזה במטה אפרים סי' תקפ"ה בהג"ה על האלף המגן סק"ח).

שיטת מרן הגרשז"א זצ"ל דיש לסמוך על האומדנא שכל אחד רוצה לצאת בברכת עצמו

אבל לפ"ז עדיין צריך להבין מה שפסק בברכות הפירות, דלכאורה גם שם יש אומדנא ברורה שרוצה לברך בעצמו וצ"ע. והנה מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה ח"א פט"ו סי"ז) פסק דבזמננו דעתו של כל אחד לצאת בברכה שמברך בעצמו, ולכן א"צ לכוון כלל שאינו רוצה לצאת בברכת הש"צ (וע"ש שהביא מנהג פרנקפורט לגבי ספה"ע, שהרב היה מברך ומוציא את הקהל ואח"כ כל הקהל ספרו).

ביאור הישועת משה שנהגו שהרב מברך ספירת העומר כדי שיכוון שלא להוציא את הציבור

בשו"ת ישועת משה (הג"ר יהושע משה אהרונסון זצ"ל - ח"ג סי' מ"ט) כ' דאפשר משום החשש של השו"ע הרב, נהגו בהרבה קהלות שהמרא דאתרא או החכם מברך ספירת העומר כל ערב ולא הש"צ, משום שהוא יודע להתנות ולכוין כוונה נגדית, וא"א לסמוך על הציבור שיכוונו בפירוש שלא לצאת בשמיעתם, דא"א שלא יהיה ביניהם מי שלא יכוון הכי.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' ע"ח) ביאר שהשו"ע הרב ס"ל, דאפילו מי שרוצה לברך בעצמו אח"כ, מ"מ אין זה מוכח שמקפיד על כך, דנימא שהוא מכוון להדיא שלא לצאת, דאפשר לא איכפת לו לצאת ע"י שמיעה מחבירו, ולא חשיב שמכוון להדיא שלא לצאת, אבל לפ"ז נ"מ טובא לדין שהמנהג ע"פ רוב שאין הרגילות לצאת י"ח ברכות ע"י אחר כלל, ואדרבה מקפידים שכל אחד יברך בעצמו, אפשר גם השו"ע הרב יודה דנחשבת ככוונה מפורשת שאינו רוצה לצאת בברכת חבירו, ולכן שפיר יכול השומע לברך לעצמו.

לכבד פועל חילוני בכוס שתיה כשידוע שלא יברך

והנה יש נ"מ טובא לפמ"ש"כ בשו"ע הרב, במי שמכבד אורח או פועל חילוני עם כוס שתיה, ויודע שלא יברך, דהרי מבואר ברמ"א (סוסי' קס"ג) דאסור להאכיל פת למי שלא נטל ידיו משום לפני"ע, וכן נפסק בשו"ע (סי' קס"ט סי"ב) דלא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך, ולפעמים האורח הוא חשוב, ואם יבקשנו ליטול ידיו או לברך ירגיז אותו מאד, אע"פ שהפוסקים דנו בהיתרים שונים שיהי מותר ליתן להם (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' י"ז, ושו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה), מ"מ יש לצרף הסברא הנ"ל בשיטת השו"ע הרב, דאע"פ דאנן קיי"ל דהשומע ברכה מחבירו אינו יי"ח בסתם ושפיר יכול לברך בעצמו, היינו משום דהרגילות אצלינו שכל אחד מברך לעצמו ואינו יי"ח בברכת חבירו, אבל באורח חילוני, שאין רגילות כזה אצלו, בודאי יכול לסמוך על השו"ע הרב בשעה"ד.

והנה לכתחילה היי עדיף, במקום שקשה לבקש מהאורח שיברך בעצמו, שהמארח יתנהג כמ"ש"כ בקריינא דאגרתא (ח"א מכתב קמ"א) וז"ל ועובדא ידענא באחד שהיי במצב כזה שהיי מוכרח מפני דרכי שלום להזמין לשמחתו אנשים החשודים שאינם מברכים, והביא לפנייהם הכיבוד ועמד והכריז שהוא מברך שהכל להוציא את כל הקרואים, ובירך בקול רם, ואע"פ שלכאורה הלא הפלוני החשוד הזה אינו מכוון לצאת, מ"מ יש לשער שזה הפלוני חושב בלבו, מילא הוא מברך בעדי יהי כן, וזהו כעין כוונה לצאת, ואולי ע"ד זה יש לסמוך ולתת להם עכ"ל.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' בהר תשע"ט

מוהל שאמר שהתינוק צהוב ושני מוהלים חלקו עליו

מעשה שהיה בתינוק שנולד בש"ק, ואביו כיבד את המוהל ראובן למולו, אבל משך השבוע אחרי הלידה ה' לתינוק צהבת, ובערב ש"ק המוהל בדק אותו וראה שהצהבת הוא גבולי, ולכן אמר שיבא בש"ק בבוקר בשעה 6.30 לבודקו, ואכן הגיע והכריע שא"א למולו משום הצהבת. אבי התינוק לא ה' כ"כ בטוח שהמוהל צודק, ומאוד מאוד רצה לקיים את המצוה של "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", ולכן הוא פנה למוהל שמעון שמתפלל אתו בביהכנ"ס, וביקש ממנו לבא להביע דעתו על רמת הצהבת של התינוק, והוא הכריע שאפשר למולו, וכיון שנוצר כאן מחלוקת בין שני מוהלים, פנה אבי התינוק לרב הקהלה שיוורה לו מה עליו לעשות, והוא אמר לו שישאל חוות דעת מוהל שלישי, ולכן פנה למוהל לוי שהוא גם רופא, ואחרי שבדק התינוק, קבע שאין שום בעיה למולו בזמן, ואחרי שהרב שמע את כל הדעות, הוא פסק למולו בשבת. האבא רצה לכבד את המוהל שמעון למול את בנו, אבל כאשר המוהל הראשון ראובן שהתפלל באותו ביהכנ"ס שמע על הפסק של הרב שמותר למולו בשבת, הוא פנה לאבי התינוק שהזכות למול הוא שלו כמבואר ברמ"א בהל' מילה (יו"ד סי' רס"ד ס"א) שאם כיבד לאחד להיות המוהל, אסור לחזור בו, אבל היו ת"ח שם שטענו שאסור לראובן למולו בשבת כיון דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, ויש חשש חילול שבת מצד המוהל מאחר ולשיטתו אסור למול התינוק היום.

סוגיית הגמ' בע"ז דמשום שויא אנפשיה אסור לו לחלל שבת אע"פ שאחרים מותרים

שנינו בע"ז (כ"ה:): רב יהודה שרא למיכחל עינא שמרדה בשבת (וע"ש בסוג' דהכוונה אפילו לשחוק סממנים ולהביאם דרך רה"ר שהם איסורים דאורייתא), אמר להו רב שמואל בר יהודה מאן צייט ליהודה מחיל שבי (פרש"י השומע דבריו ומקבלם מחלל שבת), והסביר התורת חיים משום שרב שמואל בר יהודה סבר שסכנת העין היא סכנת אבר בלבד ולא סכנת נפשות. לסוף חש רב שמואל בר יהודה בעיניה, שלח ליה לרב יהודה, שרי או אסר, שלח ליה לכו"ע שרי לדידך אסיר (פרש"י שאתה אסרת וערערת על דברי), וכי מדידי הוא, דמר שמואל היא.

קושיית האחרונים דלא שייך להחמיר מדין שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא במקום פקו"נ

הגר"מ אריק זצ"ל בטל תורה (שם) הקשה איך שלח רב יהודה לרב שמואל בר יהודה "לדידך אסיר", דבשלמא בשאר איסורים שייך לומר שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, אבל כאן ה' שאלה של פקו"נ, ואין דבר שעומד בפני פקו"נ, ונשאר בצ"ע. היעב"ץ (שם) ג"כ התקשה בזה, ותי' שבודאי לא שלח לו שאסור מן הדין, דלא שייך בזה משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא כיון שהיתה לו טעות בדין, ולכן הסביר שכל תשובתו רק היתה לקנטרו על שהתריס כנגדו מתחילה (הגר"ש קלוגר זצ"ל – שיובא בהמשך – ג"כ תי' כן בתירוצו הראשון).

אבל הגר"ש קלוגר זצ"ל (בעבודת עבודה שם) כתב דלכאורה צריך להבין, מה היתה שאלת ר' שמואל בר יהודה לרב יהודה אם שרי או אסור, הלא הוא ידע שרב יהודה התיר הדבר, ולכן הסביר ששאלתו היתה אם רב יהודה פסק דין זה מעצמו שמותר לכחול עין שמרדה בשבת, דאז אסור לו לר' שמואל בר יהודה להקל בדבר כיון דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, משא"כ אם רב יהודה שמע הדין משמואל רבו, א"כ רב שמואל בר יהודה טעה בדבר משנה, וממילא גם הוא יכול להקל, ולכן ענה לו רב יהודה שאם הייתי מתיר הדבר מעצמי, היה

מותר לכל העולם ואילו לך היה אסור משום שפסקת שאין בדבר משום פקו"נ (אלא סכנת אבר) ועשית עליך כחתיכה דאיסורא, אבל כיון שלא התרתי מעצמי, אלא שמעתי כן משמואל, לכן מה שאתה אסרת הי' בגדר טעה בדבר משנה, וגם לך מותר לכחול את העין.

לפ"ז פסק מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד ע"ז כ"ח:) שהמוהל הראשון צריך לקבל את דברי המוהל השני והרופא שהכריעו שהתינוק אינו צהוב, דהרי אין בדברי אחד במקום שנים, וממילא גם הוא יכול למול את התינוק בשבת, ואע"פ שבתחילה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, מ"מ לבסוף קיבל את דברי המוהל שמעון והרופא שחלקו עליו ואמרו שאין חשש של פקו"נ.

ביאור מרן הקהלות יעקב זצ"ל שבשמים פוסקים כתנא יחידאה לגבי דידיה

במקום אחר כ' מו"ר שליט"א (בשבת שבתון הערה כ"ט – עמוד ק"ה) דלפי ביאור מרן הקהלות יעקב זצ"ל אין כל ראי' שהביאור בסוגי' בע"ז הוא מדין שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, דהרי שנינו בר"ה (ט"ז.) שבפסח העולם נידון על התבואה, והקשו תוס' (שם ד"ה בפסח על התבואה) מהא דשנינו בברכות (י"ח:) מעשה בחסיד אחד שאשתו הקניטתו בערב ר"ה, והלך ולן בבית הקברות, ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, כל הזורע ברביעה ראשונה, ברד מלקה אותו. הרי מפורש שדנין על התבואה בר"ה ולא בפסח, ות' תוס' בתירוץ השני שהסוגי' בברכות היא אליבא דר' יהודה דס"ל הכל נידונין בר"ה, וגזר הדין הוא בפסח. והקשה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א הלא ר' יוסי ס"ל שאדם נידון בכל יום, וא"כ מה יענה להאי מעשה, דאינו מסתבר לומר שיחלוק על מעשה שהיה.

מרן הקה"י זצ"ל ענה לקושי' זו, דכוונת תוס' לומר שאותו חסיד ס"ל כשיטת ר' יהודה, ולגביו בשמים פוסקים כמותו, אבל לא לגבי אחרים זולתו, וראי' לכך מהמבואר בשבת (ק"ל.) דלשיטת ר' אליעזר מכשירי מילה דוחין את השבת, ואע"פ שאין הלכה כמותו, מ"מ באתרא דר' אליעזר לא מתו לפני זמנם, אע"פ שאם מישוהו אחר היה מכין מכשירי מילה בשבת, יחשב כמחלל שבת ויתחייב סקילה, אלא מוכח דבשמים פוסקים כאותם תנאים במה שנוגע להם. לפי ביאור זה, כתב מו"ר שליט"א דיש להסביר שרב יהודה לא התיר לרב שמואל בר יהודה לכחול עינו בשבת (דלא כמש"כ הגר"ש קלוגר זצ"ל), דכיון שהוא פסק שעין שמרדה אינו אלא סכנת אבר ואינו פקו"נ, ממילא במה שנוגע אליו יפסקו כן בשמים. לפי ביאור זה, בנד"ד אין כל ראי' מהסוגי' בע"ז, ואע"פ שרב יהודה אמר שם לכו"ע שרי לדידך אסור גם במקום פקו"נ, משום שלגביך, יפסקו לך בשמים כשיטתך שאין בזה פקו"נ אלא סכנת אבר, אבל לפ"ז אין ראי' לנד"ד לגבי המוהל הראשון שהחמיר שלא למול התינוק בשבת, דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ומ"מ עדיין י"ל דכיון שהוא קיבל דעת שני המוהלים שחלקו עליו, שפיר יכול למול התינוק בשבת.

חילוק בין שויה אנפשיה בטעה בדבר משנה לשויה אנפשיה נגד ב' עדים

אמנם יש מקום לחלק בין הסוגי' בע"ז לנד"ד, דהתם לפי ביאורו של הגר"ש קלוגר זצ"ל, הנידון הי' אם רב שמואל בר יהודה טעה בדבר משנה, וא"כ חייב לחזור בו, משא"כ בנד"ד כאשר יש מחלוקת בין שנים לאחד, אין היחיד חייב לחזור בו, אלא שב"ד פוסקים כמו הרוב, והחור"ד (יו"ד סי' קפ"ה סק"ב) כ' עוד יותר ע"פ הסוגי' בכריתות (י"ב:), שאם עדים העידו לו שנטמא, והוא יודע שהוא טהור, מותר לו לאכול טהרות בצנעה כיון שהוא יודע שהעדים שקרנים או שהם טועים, אע"פ שאם יאכל טהרות בפרהסיא, ודאי היו מלקין אותו ע"פ העדים.

האם מותר לאכול בהמה שהשוחט אומר שלא שחטה ועדים העידו שראו ששחטה

כעין זה מובא בבב"י (יו"ד סוסי' א') בשם שו"ת הרשב"א (ח"ג סי' רנ"ג) שהשוחט אומר על בהמה מסויימת שהוא לא שחטה, ובאו עדים ואמרו שראו שהוא שחטה, והוא עומד בדיבורו ואומר שלא שחטה, ופסק הרשב"א

שהבהמה מותרת לכל העולם על סמך העדות, אבל השוחט אסור לו לאכלה משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סי' א' סי"ב), והמל"מ (הל' אישות פ"ט הט"ו) הוכיח מזה דאמרינן שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא גם כשיש עדים נגדו (וע"ש בפת"ש סק"ח דרוב האחרונים ס"ל דשויא אנפשיה אינו מדין נדרי איסור, אלא מדין הודעת בעל דין, וע"ש בפמ"ג בשפ"ד סק"ט שהביא שש דינים בסוגיית שויא אנפשיה), ולפ"ז בנד"ד שהמוהל הראשון אומר שהתינוק צהוב ואסור למולו, אסור לו למולו בשבת, אע"פ שאבי התינוק חייב לשמוע לשנים אחרים שאמרו שמותר למולו, והיה חייב למולו בשבת.

האם לחלל שבת כשרופא אחד אומר שיש פקו"נ ושני רופאים חולקים עליו

ואע"פ שבשאלה של פקו"נ בשבת, אם רופא אחד אומר שאין פקו"נ ואסור לחלל שבת, ושני רופאים אומרים שיש כאן מצב של פקו"נ, יתכן שהרופא שטען שאין פקו"נ חייב לחלל שבת, אב"א משום שבספק פקו"נ לא שייך שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, ואב"א משום שהנתיבות (סי' ל"א סק"א) כ' דהא דקיי"ל ע"פ שני עדים יקום דבר, על פי שנים ולא ע"פ אחד, אינו משום שעד אחד חשוד לשקר, אלא דחיישינן שמא טעה, ולפ"ז הרופא היחיד שאמר שאין כאן מצב של פקו"נ, צריך לחוש שמא טעה, וחייב לחלל שבת מחמת הספק (ואמנם בנד"ד אין דברי המוהל הראשון מוגדרים כ"עדות", שהיה צד לומר שנדון אותו כ"משקר", אבל סברת הנתיבות עדיין קיימת, דכיון שהוא טעה יהיה מותר לו לחלל שבת למולו בשבת כיון שהוא טעה), אבל נד"ד הוא להיפוך, משום שהמוהל הראשון טען שאסור למולו משום פקו"נ, וא"כ אפילו אם שנים אומרים כנגדו שאינו פקו"נ, סו"ס הוא צריך לחוש משום ספק פקו"נ, וממילא אסור לו למול את התינוק ביום השמיני.

אלא דלפ"ז צריך להבין למה אין אנחנו צריכים לחוש לשיטת היחיד במקום ספק פקו"נ, דהא אין הולכים בפקו"נ אחר הרוב (יומא פ"ד:), אבל זה אינו, דהרי נפסק בשו"ע בהל' יוהכ"פ (סי' תרי"ח ס"ג) שאם שני רופאים אומרים שהחולה א"צ לאכול ביוהכ"פ, ורופא אחד אומר שצריך לאכול, אין מאכילין אותו, והיינו משום שדעתו בטילה כשיש רבים כנגדו, וע' בשו"ת משנת יוסף (ח"י סי' קמ"ו סק"ו) מש"כ בזה.

מתי שייך להתיר האיסור של שויא אנפשיה חוץ מאמתלא

אבל למעשה אין כאן שאלה של שויא אנפשיה משתי סיבות. א. המל"מ הנ"ל (הל' אישות פ"ט הט"ו) כ' דשויא אנפשיה נגד שני עדים אסור עליו רק כשאינו חוזר בו, ואע"פ שבדרך כלל לא שייך לחזור בו משויא אנפשיה בלי אמתלא, אבל כשיש ב' עדים המעידים כנגדו יכול לחזור בו גם בלי אמתלא, ולפ"ז המוהל הראשון שחזר בו בעקבות חוות דעת של שני מוהלים אחרים, מותר לו למול התינוק בשבת גם בלי אמתלא. ב. בנד"ד יש מקום לומר שאין כאן שויא אנפשיה, לפמ"ש בפת"ש (אהע"ז סי' י"ט סק"ג בתחילת דבריו) בשם שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ק"ט) שנשאל בענין פנוי ופנויה שבאו מפאריז, ובכל הדרך החזיקו את עצמם כאח ואחות, ועכשיו היא הרה, ושניהם מודים שאין זה אחיה, אלא שנסעו יחד וזינתה עמו, ונתייחדו יחד בכל הדרך, וכדי שאנשים לא ירגישו בהם הוציאו קול שהם אח ואחות, ועכשיו הם רוצים להתחתן, והשבוי"י כ' דכיון שהם הוחזקו כאח ואחות ליותר משלושים יום, אין האמתלא שלהם שעשו כן כדי למלא תאוותם יכול לסתור החזקה שהיא חזקה אלימתא, דהרי סוקלין על החזקות, ואע"פ שמצאנו אמתלא כזו בתורה, דהרי אברהם אבינו אמר לשרה "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך", שאני התם שעשה כן משום פקו"נ, משא"כ הני תרי שעשו כן במזיד כדי למלאות תאוותם בעבירה, אפשר שאינם נאמנים כלל.

אבל הפת"ש הביא דשמה י"ל דהא דאדם נאמן ע"ע יותר ממאה עדים, היינו רק בדבר התלוי במעשה, דלא אמרינן שויא אנפשיה רק בדבר שתלוי במעשה, אבל בדבר שאינו תלוי במעשה, כגון לומר על אשה מסוימת שהיא אחותו לא שייך שויא אנפשיה, והביא ראיה לדבריו ממש"כ בשו"ת נוב"ת (אהע"ז סוסי' כ"ג סוד"ה ומה שרצה) במי שאומר על יום חול שהוא שבת (ולענ"ד יש לדון טובא בראי' זו, דהרי הנו"ב הסביר את דבריו, דלא שייך שויא אנפשיה בדבר שאי אפשר, כגון שאומר על יום חול שהוא יוהכ"פ, ולא הסביר כמש"כ הפת"ש שהחסרון הוא משום שאין בו מעשה, אמנם השדי חמד ח"ה עמוד קנ"ד – מערכת השי"ן כלל ד' הביא ראיות ליסודו של הפת"ש ע"ש וכן בכלל ג' שם), וא"כ גם בנד"ד, ההיתר

למול את התינוק בשבת אינו תלוי במעשה, אלא במציאות אם התינוק הוא צהוב או לא, ובכה"ג לא שייך שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ולפ"ז המוהל הראשון שפיר יכול למולו.

האם המוהל הראשון שחזר בו יש לו זכות קדימה על המוהל השני

אבל אפילו אם נאמר שהמוהל הראשון יכול למול את התינוק בשבת, עדיין יש להסתפק אם יש לו את הזכות לטעון שהוא יהיה המוהל, דהרי מרצונו הטוב הוא סילק א"ע מלמול את התינוק בשבת, וא"כ כיבודו להיום אזלא לה, והאב כבר כיבד את המוהל השני.

כעין מעשה זה מובא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' פ"ט) שהאב כיבד את המוהל למול את בנו בעש"ק, אבל סירב לקבל את המצוה משום שהתכוון לנסוע חוץ לעיר ביום חמישי עד אחרי שבת. למעשה התינוק הי' לו צהבת בערב ש"ק והמילה נדחתה, והמוהל תבע מאבי הבן, דכיון שכיבדו להיות המוהל, אינו יכול לחזור בו כמבואר ברמ"א בהל' מילה (יו"ד סי' רס"ד ס"א), אבל אבי הבן טען שאחרי שהוא סירב לקבל ע"ע להיות המוהל, כיבד מוהל אחר, וא"א לביישו, וכ' שם המנח"י (סוד"ה והנה נד"ד) שאם מכבדים מוהל סתם, אם המילה נדחתה, אסור לקחת מוהל אחר, ולמסקנא פסק שיתפשרו ביניהם.

אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קל"א) פסק דאין לדמות מקרה זה לפסק הרמ"א שאם כיבד מוהל למול את בנו אסור לחזור בו, דכיון שעיקר מצות מילה היא בזמנה ביום הששי, והמוהל הראשון ויתר מלבא בזמנו, א"כ הרי ויתר על כל המצוה, דבזמן שויתר לא היתה סיבה לחשוב שהברית לא יהיה בזמנו.

בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קס"ז) ג"כ פסק כן, ותמה על המנח"י שנקט שעצם הכיבוד למוהל הראשון מזכהו להיות המוהל אע"פ שסירב למולו ביום הנדרש בעש"ק, ואדרבה כיון שלא נתרצה מעולם להיות המוהל, במה זכה להיות המוהל ביום אחר, והביא משל למה הדבר דומה, לראובן שאמר לשמעון שיפריש לו תרו"מ, ומינהו כשלוחו, אבל שמעון אמר שאינו יכול להפריש למחר, ולכן הלך ראובן ומינה שליח אחר להפריש תרו"מ, בודאי אין השליח הראשון שסירב לקבל השליחות, יכול לבא ולהפריש ביום אחר אם ההפרשה נתעכבה, והוסיף דאפילו אם מאיזו סיבה היה המוהל הראשון נשאר בביתו בערב ש"ק, ולא היה נוסע מחוץ לעיר, ג"כ לא היה לו שום תביעה למול את התינוק, ולכן פסק כמו מרן בעל שבט הלוי זצ"ל שהמוהל השני ימול התינוק.

לפ"ז בנד"ד שהמוהל הראשון אמר שא"א למולו בשבת, ושני מוהלים אחרים אמרו שאפשר למולו בשבת, כ' בשו"ת משנת יוסף (ח"י סי' קמ"ו), דגם אחרי שהמוהל הראשון אמר שא"א למולו בשבת, אם המוהל השני ג"כ הי' אומר שלא למולו בשבת, היתה המצוה מגיע למוהל הראשון לכשיתאפשר למולו, אבל כיון שהמוהל הראשון הסתלק תחילה מלמול בשבת, והמוהל השני החליט שאפשר למולו, אז הסברא אומרת שהוא יש לו דין קדימה, בפרט שהמוהל הראשון רק חזר בו בעקבות המוהל השני והשלישי, ועדיין צ"ע.